

УДК 334.7.012.42"71": [336.22+657+658.012.12]

Касич А. О.,

доктор економічних наук, декан факультету економіки

Черевик Н. В.,

старший викладач кафедри "Облік, аналіз і аудит", здобувач

Ключко К. С.,

студентка Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЯК: ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК ТА АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено стан розвитку малого бізнесу в Україні, визначені його основні проблеми на цьому етапі та запропоновані шляхи перспективного розвитку цього сектору економіки на майбутнє шляхом підтримки з боку держави.

Ключові слова: малий бізнес, облік, податки, аналіз, спрощений план рахунків бухгалтерського обліку тощо.

Исследовано состояние развития малого бизнеса в Украине, определены его основные проблемы на данном этапе и предложенные пути перспективного развития данного сектору экономики на будущее путем поддержки со стороны государства.

Ключевые слова: малый бизнес, учет, налоги, анализ, упрощенный план счетов бухгалтерского учета, и тому подобное.

Investigational development of small business status in Ukraine, certain him basic problems on this stage and offered ways of perspective development given to the sector of economy on the future by support from the side of the state.

Keywords: small business, account, taxes, analysis, simplified card of accounts of record-keeping, and others like that.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки розвиток малого підприємництва – це ключ до інновацій, удосконалення, підвищення продуктивності та ефективнішої конкуренції. Розвиток малого бізнесу є одним із найважливіших завдань сучасного етапу розвитку національної економіки та реальним механізмом виходу з економічної кризи.

У країнах західного світу малі підприємства є основою розвитку економічної системи, оскільки саме вони забезпечують досить значну частку ВВП. Загальновідомо, що основними перевагами розвитку цих підприємств є гнучкість, маневреність та здатність оперативно реагувати на постійнозмінні умови. Однак розвиток малого бізнесу в Україні постійно

підлягає змінам у системі оподаткування, що призводить до нестабільності його розвитку, а відповідно, реальний внесок цих підприємств у ВВП України не є суттєвим. Проблема розвитку малого бізнесу в Україні підлягає дослідженню і є досить актуальною в умовах сьогодення, особливо з прийняттям Податкового Кодексу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на велику кількість публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, які досліджували розвиток малого бізнесу, до цього часу залишається досить багато не вирішених питань. Так, Т. В. Бондарчук [2] зазначав, що програми, які розробляються для розвитку малого бізнесу, повинні включати перспективний прогноз розвитку складових територіально-виробничого комплексу регіону на 10–12 років. На думку О. І. Микитюк [5], велику роль у розвитку малого бізнесу відіграє фінансова підтримка як з боку держави, так і органів місцевого самоврядування, а на думку Я. В. Лебедзевич [4], податкове законодавство України часто дає платнику можливість ухилитися від сплати податків. С. В. Федоренко [7] виділяє наступні причини, які зумовлюють недостатні темпи розвитку малого бізнесу в Україні: недосконалі закони і правила, що швидко змінюються; вузькість джерел фінансування; нерівні можливості в конкуренції з великим номенклатурним бізнесом; всеосяжна корупція; відсутність підтримки або ж перешкоди з боку держави; недорозвиненість інфраструктури; професійна невідповідність самих підприємців тощо. О. В. Бондаренко [1] запропонувала: спеціалізацію окремого малого підприємництва за певним видом діяльності, а саме на нерозвинутій чи найменш занятій галузі економіки; ухвалення державних програм підтримки малого бізнесу, які повинні включати масові освітні програми (бізнес-інкубатор) для підприємців, що розпочинають свою діяльність та мають фінансову підтримку з боку держави на ранніх стадіях, так і надалі тощо.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає у вивченні питань оподаткування, обліку і аналізу розвитку малого бізнесу в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Завданнями дослідження є: опрацювання законодавчої бази розвитку цього сектору економіки в Україні та її аналіз; ознайомлення зі спрощеним планом рахунків бухгалтерського обліку; ознайомлення зі звітністю та визначення шляхів покращання подальшого розвитку малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток ринкових відносин в Україні розпочався з розпадом Радянського Союзу і цим самим спонукав становлення малого бізнесу, який пройшов декілька етапів і до цього часу триває. Узагальнюючи досвід країн заходу, можна стверджувати, що саме малі підприємства повинні стати центральним елементом економічної системи. Адже малим підприємствам простіше пристосовуватись до змін чинного законодавства, які пов'язані, перш за все, з політичною та економічною нестабільністю.

Розвиток малого бізнесу в Україні пов'язаний перш за все із формуванням державної політики та законодавчої бази, яке відбувалося в три етапи. Перший етап (1991 – 1995 р.р.) характеризується прийняттям Закону України "Про підприємництво" у 1991 році та Програми державної підтримки підприємництва в Україні у 1993 році, які визначали правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності. Другий етап (1996 – 2000 р.р.) ознаменувався прийняттям Концепції державної політики розвитку малого бізнесу, запровадженням Програми розвитку, створенням Державного Комітету України з питань розвитку підприємництва та прийняттям законодавчих нормативів стосовно оподаткування та фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва. Для третього етапу (2001 р. і до теперішнього часу) характерним є уповільнення темпів росту показників малого бізнесу. У 2001 році з метою поліпшення ситуації у сфері малого бізнесу був прийнятий Закон України "Про національну Програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні", а у 2005 році – Указ "Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва".

Вже після прийняття перших законодавчих актів в Україні малий бізнес став самостійною ланкою національного господарства. За даними Держкомстату України, період стрімкого зростання малого підприємництва спостерігається протягом 1991-2000 років. І якщо в 1999 році темп зростання кількості підприємств малого бізнесу становив 115%, то у 2009 році – 95%. Скорочення кількості підприємств пов'язане із економічною та політичною нестабільністю країни, а також відсутністю реальних стимулів для розвитку малого бізнесу.

Наведемо основні показники розвитку малих підприємств у 2000 – 2009 роках у таблиці 1.

Таблиця 1
Показники розвитку малих підприємств України у 2000 – 2009 роках

Роки	Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення	Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	Частка найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості, %	Частка підприємств, що одержали прибутки від загальної кількості малих підприємств, %
2000	44	1730,4	15,1	63,4
2001	48	1818,7	17,1	61,9
2002	53	1932,1	18,9	61,8
2003	57	2052,2	20,9	62,9
2004	60	1978,8	20,2	64,5

2005	63	1890,4	19,6	64,8
2006	72	2232,3	23,5	66,3
2007	76	2231,5	23,7	67,2
2008	72	2237,4	24,3	62,7
2009	75	2152,0	25,3	60,1

За даними таблиці спостерігається ріст кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб аж до 2007 року, але у 2008 році вплив світової фінансової кризи зумовив певне зменшення цього показника. Не суттєво збільшилась протягом 2006-2009 рр. і кількість зайнятих працівників на підприємствах малого бізнесу. Хоча, слід зауважити, що в 2009 р. вперше за останні роки частка найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості становила 25,3%. Нестійкою є кількість малих підприємств, що працюють прибутково, коливання спостерігаються в межах 60,1–66,3%, а за даними 2009 р. спостерігається спад до 60,1%.

Показники розвитку малих підприємств по Україні в розрізі видів економічної діяльності свідчать, що найбільш занятою ланкою української економіки малим бізнесом протягом 2000 – 2009 років є: оптова і роздрібна торгівля (46,4% – 34%), а найменш – колективні громадські та особисті послуги (3,4 – 3,0%); готелі та ресторани (3,5%); сільське господарство, мисливство та лісове господарство (3,5% – 5%) [3].

Враховуючи нестабільність розвитку малого бізнесу фактично протягом всіх років незалежності, важливим є дослідження основних чинників, які визначають його роль у національному господарстві. Основними факторами, які визначали і найбільшою мірою впливають на розвиток цього сектору економіки, є, на нашу думку: інвестиційний “клімат” країни, нормативно-правове забезпечення, податкова система, рівень розвитку кредитного ринку тощо.

Для розвитку малого бізнесу варто залучати інвестиції. Прямі інвестиції – одне з найважливіших джерел розвитку малого бізнесу в розвинених і багатьох країнах, що розвиваються. Вони дозволяють бізнесу розширювати масштаб своєї діяльності швидше в порівнянні з “органічним зростанням” або навіть за допомогою кредитування, яке “з’їдає” рентабельність через високі відсотки на кредити в нашій країні і є доступним за наявності відповідної застави. Фонди прямих інвестицій – це величезна фінансова індустрія в світі, тоді як в Україні ці фонди діють неефективно [1, с. 22].

Як свідчить світовий досвід, найбільшої ефективності мале підприємство досягає при спеціалізації за певним видом діяльності. Дуже цікавим прикладом ефективної політики є система державної фінансової підтримки малих і середніх підприємств у Німеччині, суть їх полягає у наданні пільгових позик, а також гарантуванні у формі поручительств перед кредитними установами. Отримання одного виду фінансової допомоги не виключає отримання інших. Крім того, застосовується пільговий режим оподаткування, а саме: спеціальні норми амортизаційних відрахувань; створення

загальних резервів та цільових інвестицій за рахунок прибутку, який оподатковується; встановлення диференційованих податкових ставок.

Детальніше розглянемо нормативно-правову базу щодо обліку операцій на підприємствах малого бізнесу. Процес обліку на малому підприємстві спрощено виглядає як запис кожної господарської операції в певних первинних документах. Для суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, які визнані, згідно з чинним законодавством, суб'єктами малого підприємництва і складають фінансову звітність відповідно до норм П(С)БО 25, наказом Міністерства фінансів України № 186 від 19.04.2001 року затверджено План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, так званий спрощений План рахунків. Спрощений План рахунків носить рекомендаційний характер, тому використання спрощеного чи загального Плану рахунків, суб'єкти підприємницької діяльності вирішують самостійно.

У відповідності до чинного законодавства України, суб'єкти малого бізнесу є платниками таких податків та внесків: ПДВ (податок на додану вартість), податок з доходів фізичних осіб, сплата внесків до фондів соціального страхування тощо.

Багато нарікань з боку суб'єктів малого бізнесу, які працюють за єдиним податком на податкову систему. Суб'єкти малого бізнесу, що працюють за єдиним податком, – а саме: 6% і 10% зобов'язані сплачувати податок за відповідною ставкою. Якщо суб'єкт підприємницької діяльності є платником 6%, він зобов'язаний сплачувати єдиний податок від отриманої виручки з реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), крім того, сплати 20% ПДВ від вищезазначеної суми. При цьому згідно із Законом України "Про податок на додану вартість" № 168/ВР – 97 від 03.04.1997 р. з урахуванням змін та доповнень, суб'єкти мають право на податковий кредит (ПК), які мають право на податкове зобов'язання (ПЗ). Відповідно до цього законодавчого акта суб'єкти малого бізнесу сплачують до бюджету ПДВ різницю між ПЗ і ПК. Виникає питання, чому підприємство не має права зняти суму ПДВ із виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а потім сплатити податок у розмірі 6%, тобто здійснюється подвійне оподаткування.

А підприємства, які працюють за єдиним податком 10%, сплачують до бюджету податок від суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тобто ці підприємці не є платниками ПДВ.

Також особливої уваги заслуговує фіксований сільськогосподарський податок. Численні внесення змін до податкової системи України не дають змоги належним чином розвиватися і працювати цим суб'єктам господарювання.

Зміни 2009 – 2010 років в систему оподаткування для суб'єктів малого бізнесу призвели до переходу їх зі спрощеної системи оподаткування на загальну, або до закриття.

З прийняттям Податкового кодексу, займатися підприємницькою діяльністю за спрощеною системою оподаткування можуть підприємства, річний обсяг доходу яких не перевищує 300000 грн., та чисельністю не більше 4 осіб (8 осіб – галузі ресторанного бізнесу). Крім того, фізичні особи – “спрощенці” не є платниками ПДВ. Згідно з документом, суб’єкт малого підприємництва, що не є платником ПДВ, у випадку здійснення операцій по імпорту товарів на митну територію України платить ПДВ у визначеному Податковим кодексом порядку. Однак юридичні особи спрощеною системою оподаткування не можуть працювати.

Ставки податку установлюються місцевою владою і складають: на території населених пунктів з чисельністю від 150 тис. до 500 тис. осіб – від 20 до 400 грн., з населенням понад 500 тис. осіб від 20 до 600 грн., а в інших населених пунктах діапазон ставок залишився попереднім від 20 до 200 грн. на місяць. При цьому ставки податку мають щорічно індексувати на показник інфляції. Доходи, які фізособи – підприємці отримують більше за встановлену межу (600 тис. грн. при роботі з касовим апаратом і 300 тис. грн. без касового апарату) оподатковуватимуться за ставкою 15 %.

Недоліками змін Податкового кодексу для спрощенців є те, що підприємці, які працюють на загальній системі оподаткування, не можуть відносити товари (роботи, послуги) на видатки, які отримали від “спрощенців” [7].

Недооцінка обмежень відповідно до Податкового кодексу призведе в подальшому до “тінізації” економіки, а відповідно, до погіршення ділового та інвестиційного клімату у державі, що підриває її міжнародний престиж, знижує рівень соціального захисту громадян.

Як зазначала Я. В. Лебедзевич, основними причинами тінізації доходів у сучасних умовах є: надмірний податковий тягар; низька якість державних послуг, передусім тих, що стосуються життєзабезпечення громадян і надаються медичними установами, закладами освіти та комунальними службами; складана система оподаткування та нестабільність податкового законодавства; високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців; відсутність довіри до державних інституцій; відсутність податкової культури [4, с. 186].

Виходячи із вищезазначеного, можна дійти відповідного висновку, що звичайно можна заперечити: бізнес не ведеться заради податків, а тому вони негативно впливають на показники ефективності господарської діяльності підприємств України.

Висновки. Нововведення стосовно обмежень різного роду, які вводяться для суб’єктів малого бізнесу чинним законодавством, призводять до скорочення надходжень податків та внесків до бюджету і цільових фондів, а саме їх “тінізації”.

На нашу думку, оптимальними заходами щодо підвищення розвитку малого бізнесу є:

- надання кредитів саме для розвитку виробничої діяльності під низькі відсоткові ставки;
- надання безвідсоткових кредитів під гарантії держави для розвитку фермерських або одноосібних господарств з метою закупівлі вітчизняної сільськогосподарської техніки і посівного матеріалу;
- внесення змін до законодавства про розвиток суб'єктів малого бізнесу з метою заохочування сплачувати самостійно податки, при цьому не приховуючи доходи.

Відповідно знайти компроміс з підприємцями можна лише через встановлення балансу між додатковими обмеженнями для платників єдиного податку і новими можливостями для тих із них, хто справді є малим бізнесом.

Література:

1. Бондаренко О. В., Кондратко Х. Ю. Малий бізнес в Україні: основні проблеми та перспективи розвитку // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – № 3 (53). – С. 21-23.
2. Бондарчук Т. Г. Державна політика підтримки малого підприємництва // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6. – С. 115-121.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Лебедзевич Я. В. Проблемні аспекти порушень в сфері оподаткування та заходи щодо їх виявлення // Вісник ЖДТУ. – Економічні науки № 2 (48). – С. 185-190.
5. Микитюк О. І. Фінансова підтримка малого підприємництва // Фінанси України. – 2000. – № 11. – С. 118-121.
6. Федоренко С. В. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні // Економіка та держава. – 2008. – № 5. – С. 4-5.
7. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukhome.net>.